

מבט על, גיליון 468, 17 בספטמבר 2013

והיה כי יחול מפנה מהותי בעמדה הפלסטינית בסוגיית ההסדר – תגובות אפשריות מצד ישראל

זכי שלום

מבוא

הרחק מעיני התקשורת ובדרך כלל באורח דיסקרטי מאוד, מתנהל לו המשא ומתן הישראלי-פלסטיני, כאשר הצד האמריקני נוכח, ככל הנראה, בחלק מן הדיונים ו"מפקח" על עמדות הצדדים. על פי ידיעות שטרם אושרו רשמית יחלו בקרוב דיונים בסוגיית הגבולות בנוכחות הגנרל האמריקני ג'ון אלן. הדעה הרווחת בישראל וגם בקרב גורמים רבים בממשל ובצד הפלסטיני, היא שקיימים סיכויים קלושים בלבד שהדיאלוג הנוכחי יוביל לפריצת דרך ממשית, שתקדם הסדר מלא בין ישראל והפלסטינים. זאת, בשל הפערים הגדולים בעמדות הצדדים ועל רקע ההערכה, כי למתווך, קרי ארצות הברית, אין מנופי לחץ בעוצמה שעשויה להוביל את שני הצדדים לשינוי בעמדותיהם בהקשר להסדר אפשרי.

הערכה זו סבירה למדי. עם זאת, היא עשויה להתברר כקונספציה שגויה. שיקולים רבי עוצמה עשויים להביא את שני הצדדים להכרעה על שינוי מהותי בעמדותיהם. מאמר זה בוחן את האפשרות שיתחולל שינוי מהותי, אולי אף דרמטי, בעמדה הפלסטינית המוכרת מזה שנים בסוגיית ההסדר, וכן נבחנות התגובות האפשריות של הממשל וישראל לשינוי זה.

הרקע לשינוי האפשרי

כמה שיקולים עשויים להוביל את הרשות הפלסטינית להכרעה על שינוי מהותי בעמדותיה המסורתיות בסוגיית ההסדר. השיקול הראשון נוגע להערכת יכולתו של הממשל האמריקני להכתיב למדינת ישראל תנאי הסדר שאינם מקובלים עליה. במהלך הקדנציה הראשונה של הנשיא אובמה הסתבר, כי יכולותיו של הממשל האמריקני לחייב את ישראל לפעול בניגוד למה שנראה בעיניה כאינטרס לאומי חיוני – המשך הבניה בהתנחלויות – מוגבלות למדי.

עוד הסתבר לרשות, כי ממשל אובמה נמנע במכוון מיצירת התליה בין עמדות ישראל בסוגיית ההסדר ובין היחסים הביטורליים עם ישראל. גם עמדת הממשל בהקשר לשדרוג מעמדה של הרשות במוסדות האו"ם הנחילה להנהגה הפלסטינית אכזבה קשה. משמע, התקווה שהייתה, ככל הנראה, לרשות הפלסטינית, כי הממשל של הנשיא אובמה יכתיב לישראל הסדר שיהיה נוח לרשות, נכזבה.

גם "העולם הערבי" שנתפס כמשענת נוספת לרשות הפלסטינית במאבקה להשגת הסדר מדיני מול ישראל התגלה בשנים האחרונות כמשענת קנה רצוף. מדינות מרכזיות בעולם הערבי – מצרים, סוריה – עוברות טלטלה היסטורית רבת עוצמה, ומעמדן בזירה הבינלאומית ספג מכה קשה. מדינות אחרות כמו סעודיה, ירדן ולבנון מתמודדות עם איומים קשים מבית ומחוץ, וספק אם יש להן יכולת משמעותית לסייע לפלסטינים להשיג את יעדיהם הלאומיים. באורח עקיף הובילו האירועים במצרים להיחלשות ניכרת במעמדו של החמאס שנשף כל הזמן בעורפה של הרשות והגביל את מרחב התמרון המדיני שלה.

בינתיים "בשטח" נמשכת תנופת הבניה בהתנחלויות, למרות המגבלות שישראל הציבה לעצמה, ככל הנראה בתאום כלשהו עם הממשל האמריקני, באשר להיקף והתייחסות הטריטוריאלי שלה. הרושם הרווח בדבר התחזקות של המגמות הימניות בציבור הישראלי והיחלשותם של חוגי השמאל עשויה להוביל את הרשות למסקנה, כי ישראל תוכל להמשיך ולעבות את מפעל ההתנחלויות בעתיד הנראה לעין. תהליך השלום הנוכחי נראה כ"גחמה אישית" של מזכיר המדינה, ג'ון קרי, ובשלב זה אינו מקבל גיבוי ממשי של הנשיא. המשבר סביב השימוש שעשה המשטר הסורי בנשק הכימי והאפשרות של תקיפה אמריקנית בסוריה, עשוי להוביל את הפלסטינים להערכה, כי מעמדו של הנשיא אובמה הולך ונשחק וכי בחודשים הקרובים תתמקד

תשומת הלב הבינלאומית סביב המשבר בסוריה. הערכה זו עשויה להאיץ אותם בכיוון של השגת הסדר כלשהו עם ישראל.

המסקנה המתבקשת מנקודת ראותה של הרשות, היא שייתכן, כי היא עומדת בתקופת זמן זו בפני הכרעה היסטורית של "להיות או לחדול". ייתכן שזו ההזדמנות ההיסטורית האחרונה שנקרתה בדרכם של הפלסטינים לממש את חזון שתי המדינות לשני העמים. אם תוחמץ הזדמנות היסטורית זו תיווצר מציאות שתסתום את הגולל על האפשרות לממש חזון זה.

מאפיינים אפשריים של השינוי

לנו לא נראה סביר שהפלסטינים ירחיקו לכת על ידי אימוץ עמדות הקרובות לעמדות של ישראל, אך בהחלט ייתכן שהם יאמצו עמדות שיהיו מקובלות על הממשל האמריקני, ויובילו אותו לתבוע מישראל "תמורה הולמת". אנו רואים כאפשרות סבירה, בין השאר, את אחד המהלכים הבאים או צרוף כלשהו שלהם:

- א. הפלסטינים יודיעו לממשל האמריקני, כי הם יהיו מוכנים להפקיד בידיו, קרוב לוודאי בצורה חשאית, "פיקדון" הקובע, בניסוח זה או אחר, כי הרשות הפלסטינית תהיה מוכנה להיענות לתביעתה של ישראל לשקול הכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי ו/או הסכמה על סופיות הסכסוך, אם וכאשר תהיה הסכמה על מכלול תנאי ההסדר.
- ב. הרשות תהיה מוכנה להסכים, בתנאים לעיל, כי מימוש זכות השיבה יהיה בעיקרו אל תוך המדינה הפלסטינית שתקום, על בסיס הבנה שישראל תהיה מוכנה לקלוט לתוכה, לאורך שנים, מספר מוגבל של פליטים פלסטינים.
- ג. הרשות תבהיר, כי תהיה מוכנה לשקול בחיוב הסכמה לסידורי הביטחון שתציע המשלחת הצבאית האמריקנית, הבוחנת סוגיה זו בחודשים האחרונים מול ישראל.

תגובות אפשריות של ישראל

אם אכן תתממשנה התחזיות האלה, וזהו "אם" גדול, ניתן לצפות, כי הנשיא אובמה יפסיק את תקופת "הפסיביות השקטה", שאותה הוא מאמץ באחרונה בכל הנוגע לתהליך השלום במזרח התיכון. ניתן להניח, כי ישאף להיות מעורב באורח אינטנסיבי בהשגת הסדר. העובדה שהוא נמצא עתה בקדנציה שנייה לכהונתו תעניק לו יד חופשית יותר מול ישראל. אין ספק שירצה להטביע חותמו ה"היסטורי" כמי שהצליח להביא להסדר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שהיה "ספינת הדגל" שלו בקדנציה הראשונה שלו.

מעבר לכך המהלכים המאיימים שנקט האיחוד האירופאי מול ישראל עשויים לסייע לנשיא לגבש חזית בינלאומית ללחץ כבד על ישראל להציג "תמורה הולמת" בגין ההתגמשות הפלסטינית. בין השאר עשוי הממשל לתבוע מישראל להציג כבר בשלבי הפתיחה את מפת הגבולות שלה, אם וכאשר יושג הסדר מלא. אפשרות אחרת היא כי הממשל יתבע מישראל להסכים לנוסחה שהדיונים יתנהלו על בסיס קווי 1967 ואפשרות של "חילופי שטחים".

תמונת מצב זו תעמיד את ראש הממשלה נתניהו בפני הכרעות קשות ומרחיקות לכת, הן במישור הלאומי והן במישור האיש. בתוך מפלגתו קיימת קבוצת שרים וחברי כנסת בעלת כוח פוליטי בלתי מבוטל, המתנגדת נמרצות לוותירותם כלשהם לרשות הפלסטינית מעבר למחווות אפשריות כמו שחרור אסירים נוספים ואולי אף הקפאת הבניה בהתנחלויות שתהיה מוגבלת בזמן ובתיחום גיאוגרפי. נכונות לוותירות מעבר לכך תוביל אותם, קרוב לוודאי, לתביעה לכנס בהקדם את מוסדות המפלגה במטרה לקבל החלטות שיחשקו את ראש הממשלה. נתניהו מצדו יצטרך לקחת בחשבון זעזועים בקואליציה הנוכחית שלו, אם כי משמעותם מבחינת יציבות הממשל פחותים יחסית. אם תפרוש מפלגת הבית היהודי, תתאפשר, קרוב לוודאי, כניסה של "העבודה" לקואליציה.

ברמה האישית יצטרך נתניהו לקחת בחשבון, כי מהלכים מדיניים לקראת הסדר יפגעו קשות באמינות שלו. בסופו של דבר הוא נבחר על בסיס מצע ימני מובהק. לאורך שנים הוא מתח ביקורת קשה על ראשי ממשלה ש"מכרו" לציבור אג'נדה אחת ומימשו אג'נדה מנוגדת כשהגיעו להנהגה. יהיה לו קשה להסביר מדוע הוא נוקט בדרך דומה. בנסיבות אלה עשוי ראש הממשלה להחליט על פרוק הקואליציה והליכה לבחירות כאשר סוגיית ההסדר תעמוד במרכז. במקרה זה ניתן יהיה לראות בבחירות משאל עם.

קרוב לוודאי שנתניהו יבקש ליצור התליה בין נכונות שלו לוותירות מול הפלסטינים לבין נכונות אמריקנית לפעול באיראן ו/או "הרשאה" של הממשל לישראל לפעול באיראן תוך הבטחת גיבוי אמריקני למקרה של תגובות קשות נגד ישראל. אם יעריך ממשל אובמה שהיעדר היענות מצדו ל"לינקאג" זה תביא לכישלון תהליך השלום, הוא עשוי להיענות לכך. במקרה כזה, תגדל מאוד הסבירות שנתניהו ייענה בחיוב לתביעות הממשל בהקשר הפלסטיני.